

FRAZEOLOGIJA DJEČJEGA JEZIKA

doc. dr. sc. Emina Berbić Kolar
Matea Žulj, magistra primarnoga obrazovanja
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Republika Hrvatska

Sažetak:

Rječnik djeteta općenito, a osobito dobni frazemi u predškolskom razdoblju i u mlađim razredima osnovne škole slabo je istraženo područje iako je taj dio ranoga jezičnoga razvoja tipično identitetsko obilježje dječjega govora. Iako se njima često koriste u osobnoj komunikaciji, učenici imaju poteškoća u prepoznavanju i tumačenju značenja određenih frazema. Cilj je rada istražiti koliko učenici četvrtoga razreda osnovne škole razumiju frazeme koje čuju ili se njima koriste u svojoj usmenoj i pismenoj komunikaciji, mogu li objasniti značenje tih frazema te kolika je zastupljenost frazema u tekstovima čitanki za osnovnu školu. Kako bi se dobili određeni pokazatelji, anketom koja se sastoji od tri pitanja ispitana su 94 učenika iz dviju škola s područja Brodsko-posavske i Vukovarsko-srijemske županije.

Ključne riječi: frazeologija, frazem, komunikat, dobna frazeologija, jezik udžbenika

UVOD

Frazeologija je relativno mlada znanstvena disciplina. Opsežna postojeća literatura o frazeologiji potvrđuje da je ona područje zanimljivo mnogim jezikoslovcima. Unatoč tomu, ne postoje ujednačene definicije i nazivlje. Vladimir Anić u Velikom rječniku hrvatskoga jezika navodi tri definicije frazeologije: 1. ukupnost fraza, izraza, uzrečica i poslovice jednoga jezika ili idioma; 2. dio lingvistike koji proučava frazeme; 3. način izražavanja svojstven jednoj osobi, društvenom sloju, ideologiji itd. Temi ovoga rada odgovara drugo značenje ponuđene Anićeve definicije.

Polazište u ovome radu bila je postojeća frazeološka literatura te stručni i znanstveni članci objavljeni na mrežnim stranicama. Analizirane su čitanke za razrednu nastavu osnovne škole odobrene od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske za 2014./2015. godinu kako bi se utvrdilo kolika je zastupljenost frazema u tekstovima koji se obrađuju na nastavi hrvatskoga jezika. Drugi dio rada predstavlja empirijski dio kojim je ispitano učeničko razumijevanje i primjena frazema u usmenoj komunikaciji. Cilj je bio istražiti frazeme u tekstovima odobrenih čitanki, koliko se pojavljuju, u kojemu obliku i jesu li prilagođeni dobi učenika. Anketom provedenom u četvrtim razredima osnovne škole željelo se doći do spoznaje o učeničkom poznavanju i upotrebi frazema u govoru te shvaćanju semantike frazema.

OBLIK FRAZEMA

Kada frazem promatramo sa stajališta njegova oblika, taj oblik sam po sebi može predstavljati fonetsku riječ, skup riječi ili rečenicu (Menac, 2007). Donja granica frazema je fonetska riječ, a gornja frazemska rečenica. Između tih dviju krajnosti, središnju i najbrojniju skupi-

nu čine frazemske sveze riječi, tj. skup riječi (Kovačević, 2012). Prema Menac (2007) najmanji mu je opseg kad se sastoji od jedne samostalne i jedne pomoćne riječi, a najveći opseg frazema nije određen.

- 1) FONETSKA RIJEČ jest sveza jedne samostalne i naglašene riječi i jedne (rjeđe dviju) nesa-
mostalne i nenaglašene riječi (proklitike ili enklitike) koje zajedno tvore naglasnu cjelinu (*iz
inata, među nama, na brzinu, ni govora, od davnina, preko noći, preko volje, za dlaku; ni u
ludilu, ni u snu, ni za lijek, za po kući, za pod zub, časti mi, milo mi je* (primjeri prema članku
Svetlane **Filaković Frazeologija u djelima Ivane Brlić – Mažuranić**). Neki frazeolozi ne
priznaju ovakvim svezama status frazema, smatrajući da se samo sveze od dviju ili više
samostalnih riječi mogu ubrajati u frazeme. Postoji mišljenje da su oni dio frazeologije jer
imaju sve osobine frazema: stalan i jedino moguć leksički sastav, ne stvaraju se u govornom
procesu i kao cjelina se uključuju u kontekst, imaju čvrstu strukturu, njihove su kom-
ponente ili djelomično ili potpuno desemantizirane, a sve ih to čini dijelom uže frazeologije
(Fink – Arsovski, Poredbena frazeologija, 2002).
- 2) SKUP RIJEČI najčešći je oblik u kojem se frazemi javljaju. Predstavlja svezu dviju ili više sa-
mostalnih riječi uz pomoćne riječi ili bez njih (Menac, 2007). Ti frazemi nikad nemaju
samostalnu ulogu u tekstu, rabe se kao riječi i imaju funkciju rečeničnog člana. Primjeri su
takvog oblika frazema: *Možeš ići mirne duše; Učinio je to teška srca*. Uloga u rečenici
određena je njegovim značenjem i može se obično zamijeniti sinonimnim riječima ili sino-
nimnim sintagmama, na primjer: U njihovoj je kući već bio *kuhan i pečen*. ≈ *Bio je stalno u
njihovoj kući*. (sinonimna riječ) (Čubrić, 2005).
- 3) REČENICE. Frazemi rečenice samostalno prenose potpunu obavijest. Njihovo se značenje
ne može opisati pomoću ekvivalentne riječi ili sintagme nego samo pomoću ekvivalentne
rečenice, na primjer: *Doći će maca na vratanica*. ≈ *Bit će već prilike za osvetu*. U frazeme
rečenice ubrajaju se poslovice i krilatice. Poslovice su frazemi jer se njihovo značenje ne
shvaća doslovno, na primjer: *Zrela kruška sama pada*. Krilatice su citati, rečenice, obično
poznatih osoba. Frazemi su jer ih obično reproduciramo kao gotove, ustaljene oblike bez
ikakvih promjena i uvijek imaju konotativno značenje, na primjer: *Kocka je bačena* (Čubrić,
2005).

EKSPRESIVNO – STILISTIČKA OBILJEŽJA FRAZEMA

Frazemi, kao jezične jedinice, mogu imati denotativno, osnovno značenje i konotativno, ekspresivno značenje. Denotativno je značenje neutralno i obavijesno, dok se konotativnim značenjem ostvaruje emocionalna i ekspresivna jezična funkcija jer se njima izražavaju različite emocije govornika kao što su odobravanje, neslaganje, ublažavanje, preuveličavanje, ironija, nepovjerenje, humor i drugo. Kada se govori o frazemima i njihovim ekspresivno–stilističkim obilježjima, njihova uporaba je određena okvirima pojedinog jezičnog stila te se stoga mogu podijeliti na tri skupine: **stilistički neutralne, knjiške i razgovorne frazeme** (Filaković, 2008).

1. **Stilistički neutralni frazemi** upotrebljavaju se u svim jezičnim stilovima bez posebnih ekspresivno-emocionalnih nijansi. Stilistički su neutralni frazemi: daleki svijet, danas sutra, i staro i mlado, licem u lice, na prvi pogled, pod vedrim nebom...
2. **Knjiški frazemi** pojavljuju se isključivo u pisanim govornim oblicima, a karakterizira ih povišena ekspresivnost. Značenju ublažavanja mogu se pridružiti sljedeći frazemi: ispustiti dušu (umrijeti), izgubiti pamet (poludjeti). Veliku bol/radost značenjski donose frazemi: smijati se od srca (iskreno se smijati), zaboli koga srce (teško je komu). Iznenađenost ilustriraju frazemi poput: čudo nad čudesima (veliko čudo), krstiti se od čuda (jako se čuditi), stajati kao okamenjen (biti zaprepašten). Ljutnja je iskazana frazemima: planuti kao živa

vatra, svisnuti od jada (jako se ljutiti). Ironija je iskazana frazemom smijati se ispod brka (podmuklo se smijati).

3. **Razgovorni frazemi** imaju posebnu ekspresivnu vrijednost, slikoviti su, u govor unose nijansu jednostavnosti i spontanosti, a s obzirom na to da dolaze iz razgovornoga jezika, smatra se da pripadaju niskom stilu. Takvi frazemi su crn kao gavran, iz dana u dan, malo pomalo, ne biti od jučer, od glave do pete, pasti komu na pamet, poći u svijet, riječ po riječ, stisnuti zube, utuviti sebi u glavu, uzduž i poprijeko, zdrav kao dren... Razgovorni frazemi najbrojniji su u djelima Ivane Brlić-Mažuranić, a to se može objasniti činjenicom da su njezina djela namijenjena djeci pa je autorica pri njihovom izboru vodila računa da budu poznati i razumljivi čitateljima. Želeći istaknuti intenzitet poruke koju pojedina rečenica nosi, bila je sklona rečenicu započinjati ili završavati frazemom (Filaković, 2008).

U romanu Čudnovate zgrade Šegrt Hlapića književnica Ivana Brlić-Mažuranić frazemi unosi živost u svoje pripovijedanje. Koristi frazeme koje djeca mogu razumjeti i koji su im poznati. Dosta se takvih frazema odnosi na osjećaje: *biti tvrda srca* (=biti bezosjećajan), *imati dobro srce* (=biti dobar čovjek), *biti u srcu milo* (=biti raznježen), *biti tijesno oko srca* (=biti uplašen). Središnji osjećaji u djelu su dobro i tvrdo srce. Tako je pas Bundaš *dobar kao dan*, a šegrt Hlapić je *dobar kao sunce*. Osjećaj napetosti, neizvjesnosti i iščekivanja Ivana Brlić-Mažuranić obično izražava frazemom *Bog zna* (=nitko ne zna, tko zna): „*Bog zna* kako će mu biti drugi dan!“, „*Bog zna* vidi li mjesec daleko tamo na cesti jednu kućicu“ (Kolenić, 2006). Živosti pripovijedanja pridonose i frazemi koji govore o dobu dana. Treba imati na umu da je roman o šegrtu Hlapiću priča o putovanju (uglavnom pješice), pa su dijelovi dana bitni za radnju. Spisateljica obično dijelove dana izražava frazemima: *crna noć* (=tamna noć), *crni mrak* (=tamna noć, mrak), *bijeli dan* (=danje svjetlo, svijetao dan), *svane zora* (=dođe jutro). Na putu valja ponekad prespavati *pod vedrim nebom* (=na otvorenom), ali ipak se može *spavati tvrdo i slatko*. Frazeologija je Čudnovatih zgodna tipična za pričanje priča: *brže-bolje, sam samcati, stajati kao ukopan, popucati od smijeha, zašutjeti kao mrtav, ne biti spasa, gledati u oči*. Frazeomske rečenice u Čudnovatim zgodama služe u usmenom pričanju da bi se privukla čitateljeva pozornost: *eto ti ga na*, već spomenuti frazem *Bog zna, ništa zato*: „Na to Hlapić odskoči na stranu, a tele, kako je nagnulo glavu, tako protrči pokraj Hlapića i – *eto ti ga na!* - skotrlja se naglavce u jarak kraj ceste kao bundeva.“ i „Opravica je doduše bila dosta poderana, ali *ništa zato!* I cipele su bile dosta stare i pokrpane, ali i opet *ništa zato!*“ Živost pripovijedanja najviše se postiže svezama riječi obično sastavljene od pridjeva ili priloga, veznika kao i imenice koja ima osobine koje obilježuju navedeni pridjev (prilog). Na primjer: „Iznenada naime počele su *padati kao kiša* košare“ i „Samo Hlapić je *stajao kao okamenjen* od čuda s papigom na ramenu, jer se zaista tomu nije nadao“ (Kolenić, 2006).

DOBNA FRAZEOLOGIJA KAO RAZVOJNO OBLJEŽJE DJEČJEGA GOVORA

Usvajanje hrvatskoga jezika u ranojezičnom diskursu obilježeno je trima jezičnim odrednicama: okomita višejezičnost, komunikacijska višefunkcionalnost i spontani komunikati (denotati i konotati). „Komunikat je oblik riječi koji se ostvaruje u komunikacijskoj situaciji, a nastaje u dječjem govoru tijekom ranojezičnoga razdoblja i faze propitivanja jezičnoga sustava; privremeni su i nestaju iz uporabe nakon što dijete usvoji „pravu“ riječ“ (Pavličević-Franić, 2007).

Denotativno i konotativno značenje¹ dovodi u direktnu vezu s pojmom frazema, čija je uporaba u ranome razdoblju usvajanja jezika vrlo česta, što nije slučajno. Dobni frazemi nose obavijesti i veliku dozu izražajnosti, kreativnosti, specifičnosti izraza i odnosa govornika prema

¹ Pregled denotativnog i konotativnog značenja frazema prema Pavličević-Franić D. (2007). Jezikopisnice: rasprave o usvajanju, učenju i poučavanju hrvatskoga jezika u ranojezičnom diskursu

izrečenome. Načela stvaranja, oblikovanja i prilagodbe dobnih frazema su mnogobrojna. Odbir načela proizvoljan je i ovisi o razumijevanju stvarnoga značenja frazema te jezičnome predznanju i odnosu djeteta govornika prema kontekstu.

U ranojezičnome diskursu najčešće susrećemo preoblake nastale prema sljedećim načelima: **načelo denotacije** (uporaba frazema u skladu sa stvarnim značenjem pojedinih sastavnica), **načelo konotacije** (moguće značenje koje se različito ostvaruje ovisno o govorniku, konkretnoj komunikacijskoj situaciji ili kontekstu), **načelo istosti** (istoznačnost pravoga frazema i dječjega komunikata koji razliku ostvaruju na gramatičkom planu), **načelo suprotnosti** (različito značenje pravoga frazema i dječjega komunikata), **načelo zamjene** (zamjenjivanje sastavnica ishodišnoga frazema drugim riječima), **načelo spajanja** (povezivanje normativno nespojivih sastavnica), **načelo isticanja** (preoblika ishodišnoga frazema radi naglašavanja ili emocionalnoga isticanja), **načelo analogije** (inovacijski frazem nastaje logičkim zaključivanjem prema stvarnom značenju ishodišnoga frazema). Komunikate u dječjem govoru možemo podijeliti u tri podskupine:

- **inovacijski semantemi** (promjena temeljnog značenja ishodišnoga frazema, npr. imati sudar u značenju imati prometnu nesreću, a ne ići na sastanak s kime),
- **inovacijski leksemi** (zamjena sastavnice ishodišnoga frazema, npr. biti u cvijetu mladosti/bititi u cvijetu starosti),
- **inovacijski gramatemi** (preoblika gramatičke strukture ishodišnoga frazema, npr. mačji kašalj/mačkin kašalj) (Pavličević-Franić, 2007).

Potrebno je istaknuti sljedeća obilježja dobnih frazema koja se ostvaruju kao tipična identitetska obilježja dječjega govora (Pavličević-Franić, 2007):

1. shvaćaju se kao frazemi u širem smislu, odnosno semantičke konstrukcije i igre riječima u kojima se krši načelo nepromjenjivosti (dobni frazemi su nestabilne strukture)
2. stvaraju se izravno u govornome procesu, a ne reproduciraju se u gotovu obliku
3. oblikuju se kao sintagme kod kojih se, u odnosu na ishodišni frazem, dogodila transformacija osnovne frazeološke strukture (preoblake na leksičko-semantičkoj ili leksičko-gramatičkoj razini)
4. proširuju djetetov nedostatan leksemski popis
5. značenje im ovisi o kontekstu i zalaganju govornika
6. slikoviti su, izražajni i kreativni
7. privremeni su i kratkotrajni (zbog procesa prekrivanja ne zadržavaju se dugo ni u leksiku pojedinca, niti u leksiku dobne skupine).

Glavna je zadaća dobnih frazema ostvariti komunikaciju, pri čemu je razumljivost u komunikacijskome procesu ograničena na manji broj osoba. Tijekom priopćajnoga procesa dijete predškolske ili mlađe školske dobi leksičku će prazninu popuniti stvaranjem vlastitoga leksema. Nakon određenoga vremena uporabe dobnih frazemi nestaju i više se ne pojavljuju u govoru, tj. ustupaju mjesto izrazu koji olakšava komunikaciju s većim brojem govornika. Zanimljiva je činjenica da pri nestajanju dobnih frazema vrlo brzo dolazi do „prekrivanja“, tj. do procesa u kojemu nova riječ potpuno prekriva staru. Pritom stara riječ iz govora nestaje odjednom, a dijete se najčešće ne sjeća da je ikada koristilo stari oblik. Na izdvojenim primjerima dobnih frazema, odnosno dječjih komunikata, ogleđaju se temeljna načela njihova nastajanja (tablica br. 1.). Može se iščitati prema kojim ih načelima djeca oblikuju, što znače u svakodnevnim priopćajnim situacijama te kako frazeološka proizvodnost funkcionira u komunikacijskoj praksi ranojezičnoga razdoblja (Pavličević-Franić, 2007).

Dječja upotreba leksičkih jedinica u sporazumijevanju razlikuje se od uporabe odrasloga čovjeka. Ako dijete u govoru upotrebljava neku riječ, to ne mora značiti da razumije i njezino značenje. U pokušaju dječjega definiranja značenja nekih riječi istraživanja su pokazala da

se dijete uvelike oslanja na dosadašnje vlastito komunikacijsko iskustvo i na komunikacijske interakcije s odraslima i vršnjacima uz izostanak apstraktnoga i logičkoga mišljenja (Bakota, 2010).

U tablicu su uvršteni dječji frazemi u užem i širem smislu te sintagme i kolokati² koji najčešće nisu dio frazeologije, ali ih u ranojezičnome razdoblju možemo smatrati „rubnim“ frazemima (Pavličević-Franić, 2007).

Tablica 1. Primjeri dječje frazeološke proizvodnosti (Pavličević-Franić, 2005, 73)

Frazem	Pravo značenje	Komunikat (dobni frazem)
Čista petica (načelo denotacije)	Izvrсна ocjena	Prljava petica
Čista petica (načelo suprotnosti)	Izvrсна ocjena	Prljava jedinica
Stari lisac (načelo zamjene)	Iskusan, snalažljiv čovjek	Stara lisica
Nemam pojma (načelo spajanja)	Ne znam	Ne znam pojma
Dogovor je dogovor (načelo istosti)	Dogovor valja poštivati	Obećaj je obećaj
Puževim korakom (načelo analogije)	Jako sporo	Bakinim korakom

„Dobni su frazemi važan element ranojezičnoga razvoja i usvajanja standardnoga hrvatskoga jezika. Kako se pri ostvaraju takvoga komunikacijskoga procesa događaju greške, postavlja se pitanje je li riječ o jezičnim odstupanjima koje valja ispravljati ili o jezičnoj potenciji koju valja poticati? Ukazuje li dobna frazeologija na nizak stupanj dječjega jezičnoga razvoja ili je riječ o djeci koju karakterizira visoka razina komunikacijske kompetencije? Odgovor na oba pitanja jest potvrđan. U proizvodnji dobni frazema vrlo često javljaju se pogriješke, ali unatoč tome, dobni frazemi ukazuju na visoki stupanj komunikacijske kompetencije govornika. S gledišta normativne gramatike, frazemi se u dječjemu govoru moraju označiti kao pogriješke, ali zbog te ih činjenice ne bi trebalo ispravljati ili izostavljati iz priopćajnoga procesa ranojezičnoga razdoblja, već poticati. S gledišta jezične potencije dobni frazemi, predstavljaju pozitivan jezični poticaj, gdje oblik međujezika pomaže djetetu pri usvajanju općega jezičnoga sustava“ (Pavličević-Franić, 2007).

FRAZEOLOGIJA I FRAZEMI U NASTAVNIM PLANOVIMA I PROGRAMIMA I UDŽBENICIMA

U Nastavnome planu i programu za osnovnu školu (2006.) nema sustavnoga pristupa problematici frazema u razrednoj nastavi osnovne škole, što se može protumačiti doživljajnim i spoznajnim mogućnostima učenika mlađe školske dobi. Dolaskom u prvi razred učenici donose svoju imanentnu gramatiku, kao i leksički korpus obiteljskoga i zavičajnoga okružja, unutar kojega su raspoznatljivi i frazemi (kolokacije, sveze riječi i sl.).³ Prvi se puta pojam frazem pojavljuje u osmome razredu osnovne škole, kada bi učenici trebali prepoznati frazem,

² Prema Anić (2003) kolokacija je obvezatna ili uobičajena veza riječi koja nije određena gramatikom

³ https://bib.irb.hr/datoteka/560153.SEMANTIKA_BIBLIJSKIH_FRAZEMA_U_NASTAVI_HRVATSKOGA_JEZIKA_1.10._poslano.docx semantika biblijskih frazema, preuzeto 14. 4. 2014.

poznavati osnovna obilježja frazema, tumačiti poznate frazeme i prikladno rabiti češće frazeme, osobito zavičajne (Nastavni plan i program za osnovnu školu 2006, 46).

Kako bi se provjerilo koliko se učenici razredne nastave (1. – 4. razreda) susreću s frazemima u komunikaciji s književnoumjetničkim tekstovima koji se nalaze u njihovim čitankama, analizirani su tekstovi u čitankama odobrenima od Ministarstva obrazovanja, znanosti i sporta Republike Hrvatske za 2014./2015. godinu. Klasifikacija je provedena s obzirom na morfološko-sintaktički kriterij prema kojem se razlikuju imenički, pridjevski, priložni i glagolski frazemi.

Analiza udžbenika dovodi do sljedećih zaključaka:

1. Klasifikacijom frazema na imeničke, glagolske, pridjevske i priložne u svim čitankama najviše su zastupljeni glagolski frazemi, slijede imenički, priložni te pridjevski.
2. S obzirom na opseg frazema najčešća je pojava frazema u obliku skupa riječi, zatim rečenice te fonetske riječi.
3. Najčešći imenički frazemi sastavljeni su od pridjeva i imenice, npr. životna staza, blažena tišina, životna škola, svjetski putnik, kameno srce, slatke brige, časna riječ...
4. Najčešći pridjevski frazemi imaju oblik: pridjev + prijedlog + imenica, npr. tanki s novcima, mokat do kože i pridjev + kao + imenica, npr. dobar kao kruh, slatka kao med, čist kao suza,...
5. Od priložnih frazema podjednako se pojavljuju ovi oblici: prijedlog + pridjevski atribut + imenica, npr. iz čista mira; imenica + prijedlog + imenica, npr. nosom o nos; prijedlog + imenica + prijedlog + imenica, npr. od jutra do noći; imenica + veznik + imenica, npr. dan i noć; veznik + prilog + veznik + prilog, npr. i ovako i onako
6. Najčešći glagolski frazemi imaju pridjevsku osnovnu komponentu u obliku glagol + kao + pridjev + imenica, npr. projuriti kao brzi let te imeničku osnovnu komponentu, npr. presavijati se od smijeha.
7. Velika je zastupljenost frazemskih sinonima, npr. projuriti kao brzi let, projuriti kao vjetar, odjuriti kao vjetar, odjuriti kao podmazana munja, dati gas; valjati se od smijeha, izazvati poplavu smijeha, pucati od smijeha.
8. Od učenika se u zadacima ispred i iza teksta traži objašnjenje poslovice i izreka, npr. Šutnja je zlato; Ispeci pa reci; Dobro se dobrim vraća; Lijepa riječ sva vrata otvara; U laži su kratke noge.
9. Prema obliku frazema, najčešći oblik u kojem se frazemi javljaju jest skup riječi, npr. Danko je sve to u sebi *složio u neku sliku*; Imala je *detektivsko oko*; Bila je *čudo od djeteta*.

EMPIRIJSKI DIO: UČENIČKO RAZUMIJEVANJE I PRIMJENA FRAZEMA U USMENOJ KOMUNIKACIJI

UVOD U ISTRAŽIVANJE

Iako ih često koriste u osobnoj komunikaciji, učenici imaju poteškoća u prepoznavanju i tumačenju značenja određenih frazema. Frazemi zbog unutarjezičnih ili izvanjezičnih razloga nerijetko prelaze iz aktivnoga u pasivni sloj. Razlog zbog kojega je frazem u uporabi, iako se ne zna objasniti njegov semantički sloj, vidljiv je u činjenici da se frazemska pozadinska slika – *semantički talog* zadržala kao dio mentalnoga leksika govornika, koji govornik u određenim situacijama koristi bez osviještenog znanja o značenju pojedinoga frazema.⁴ Budući da je

⁴ https://bib.irb.hr/datoteka/560153.SEMANTIKA_BIBLIJSKIH_FRAZEMA_U_NASTAVI_HRVATSKOGA_JEZIKA_1.10._poslano.docx semantika biblijskih frazema, preuzeto 14. 4. 2014.

njihovo značenje preneseno, za očekivanje je da budu komunikacijskom preprekom kod čitatelja mlađe školske dobi. Ekspresivna vrijednost frazema također može ostati neprepoznata u mlađih čitatelja (Bakota, 2010).

Zbog velike zastupljenosti frazema u čitankama za osnovnu školu, među učenicima četvrtoga razreda osnovne škole ispitane su spoznaje o frazemima, njihovim značenjima i razumijevanju onih koje često čuju i govore jer se isti, ali i puno drugih, spominju u tekstovima čitanki.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj je istražiti koliko učenici četvrtoga razreda osnovne škole razumiju frazeme koje čuju ili se njima koriste u svojoj usmenoj komunikaciji te mogu li objasniti značenje čestih frazema. Primjeri frazema u anketi preuzeti su iz tekstova čitanki od 1. do 4. razreda i knjige V. Požgaj Hadži, M. Smolić, M. Benjak (2007). Hrvatski izvana. Zagreb: Školska knjiga.

Tijekom stručno-pedagoške prakse i u ostalim susretima s učenicima, primijećeno je da se izabranim frazemima za anketu učenici mlađe školske dobi često koriste u svome govoru.

METODE ISTRAŽIVANJA

Metodom anketiranja ispitano je 49 učenika četvrtoga razreda Osnovne škole „August Cesarec“ Ivankovo i 45 učenika četvrtoga razreda Osnovne škole „Bogoslav Šulek“ Slavonski Brod. Anketa se sastoji od tri pitanja.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I INTERPRETACIJA

Prvim pitanjem nastojalo se provjeriti učeničko razumijevanje frazema kao sveze riječi.

Pitanje glasi: Što znače podebljane riječi u sljedećim rečenicama? Zaokruži slovo ispred odgovara za koji misliš da je točan.

Hodala je po sobi **amo tamo**.

- a) samo u jednom smjeru
- b) samo u drugom smjeru
- c) malo u jednom, malo u drugom smjeru

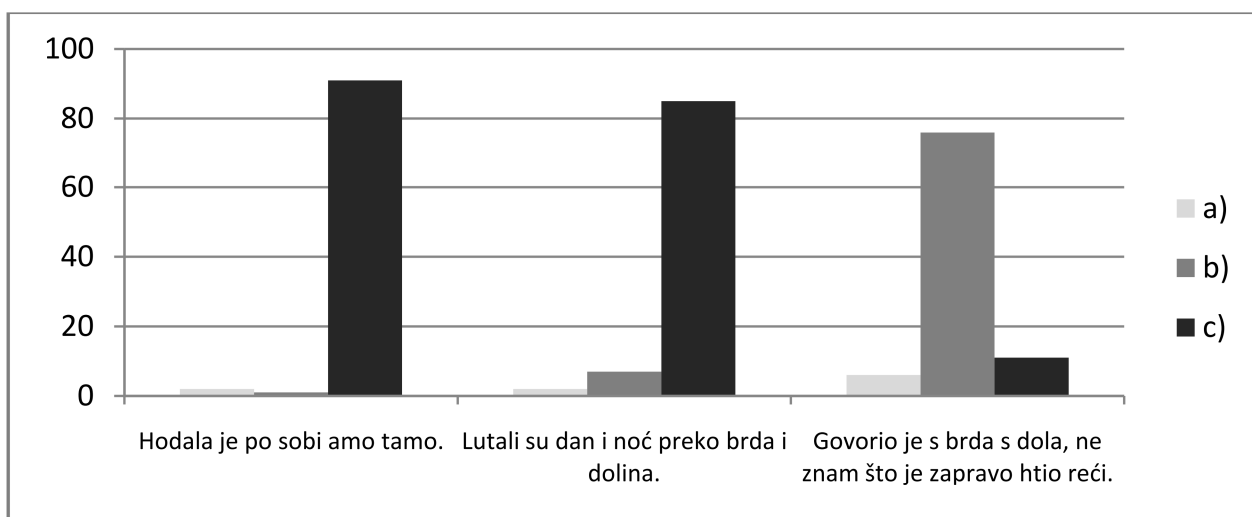
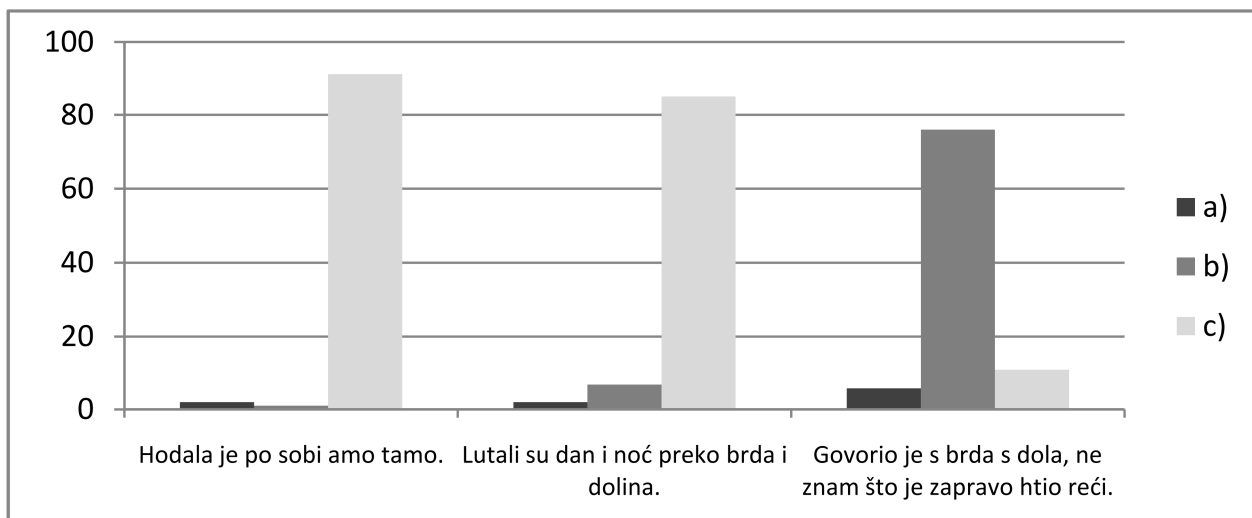
Lutali su dan i noć **preko brda i dolina**.

- a) tu negdje
- b) tamo
- c) posvuda

Govorio je **s brda s dola**, ne znam što je zapravo htio reći.

- a) jasno
- b) nerazumljivo
- c) glasno

Slika 1. Koliko učenici razumiju frazem kao svezu riječi.

Analizom prvoga pitanja dobiveni su sljedeći podatci:

Za frazem *amo tamo* u rečenici *Hodala je po sobi amo tamo*, 2 učenika zaokružila su odgovor pod a) samo u jednom smjeru; 1 učenik pod b) samo u drugom smjeru i 91 učenik točan odgovor pod c) i u jednom i drugom smjeru.

Za frazem *preko brda i dolina* u rečenici *Lutali su dan i noć preko brda i dolina*, 2 učenika zaokružila su odgovor pod a) tu negdje; 7 učenika pod b) tamo i 85 učenika točan odgovor pod c) posvuda.

Za frazem *s brda s dola* u rečenici *Govorio je s brda s dola, ne znam što je zapravo htio reći*, 6 učenika zaokružilo je odgovor pod a) jasno; 76 učenika točan odgovor pod b) nerazumljivo i 12 učenika odgovor pod c) glasno.

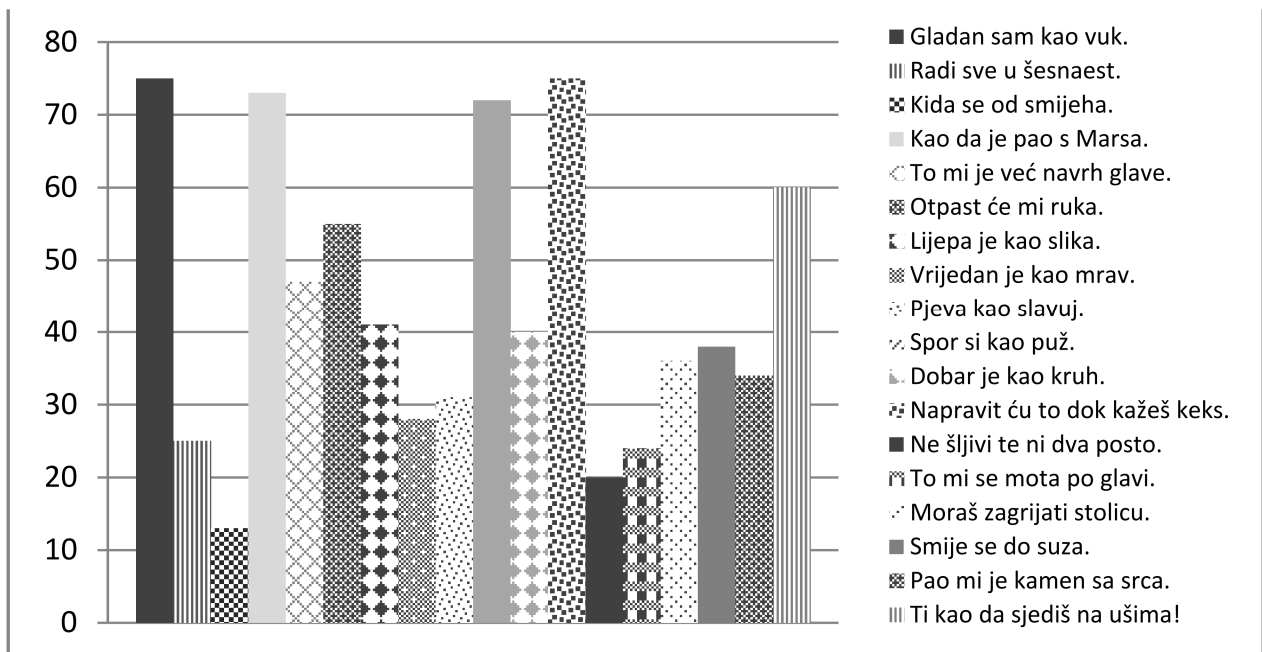
Iz grafikona je vidljivo da su učenici shvatili značenje frazema u rečenici te su ga mogli i pretpostaviti u danoj rečenici i ponuđenim odgovorima.

Drugim pitanjem nastojalo se ispitati kojim se frazemima učenici (često/ponekad) koriste u usmenoj komunikaciji.

Drugo pitanje glasi: Pročitaj sljedeće rečenice. Zaokruži broj ispred onih rečenica koje koristiš u govoru.

1. Gladan sam kao vuk.
2. Radi sve u šesnaest.
3. Kida se od smijeha.
4. Kao da je pao s Marsa.
5. To mi je već navrh glave.
6. Otpast će mi ruka.
7. Lijepa je kao slika.
8. Vrijedan je kao mrav.
9. Pjeva kao slavuj.
10. Spor si kao puž.
11. Dobar je kao kruh.
12. Napraviti ću to dok kažeš keks.
13. Ne šljivi te ni dva posto.
14. To mi se mota po glavi.
15. Moraš zagrijati stolicu.
16. Smije se do suza.
17. Pao mi je kamen sa srca.
18. Ti kao da sjediš na ušima.

Slika 2. Koje frazeme učenici (često/ponekad) koriste u usmenoj komunikaciji?

Analizom drugoga pitanja dobiveni su sljedeći podatci:

U usmenome govoru rečenicu *Gladan sam kao vuk* koristi 75 učenika, rečenicu *Radi sve u šesnaest* 25 učenika, rečenicu *Kida se od smijeha* 13 učenika, rečenicu *Kao da je pao s Marsa* 73 učenika, rečenicu *To mi je već navrh glave* 47 učenika, rečenicu *Otpast će mi ruka* 55 učenika, rečenicu *Lijepa je kao slika* 41 učenik, rečenicu *Vrijedan je kao mrav* 28 učenika, rečenicu *Pjeva kao slavuj* 31 učenik, rečenicu *Spor si kao puž* 72 učenika, rečenicu *Dobar je kao kruh* 40 učenika, rečenicu *Napravit ću to dok kažeš keks* 75 učenika, rečenicu *Ne šljivi te ni dva posto* 20 učenika, rečenicu *To mi se mota po glavi* 24 učenika, rečenicu *Moraš zagrijati stolicu* 36 učenika, rečenicu *Smije se do suza* 38 učenika, rečenicu *Pao mi je kamen sa srca* 34 učenika i rečenicu *Ti kao da sjediš na ušima* 60 učenika.

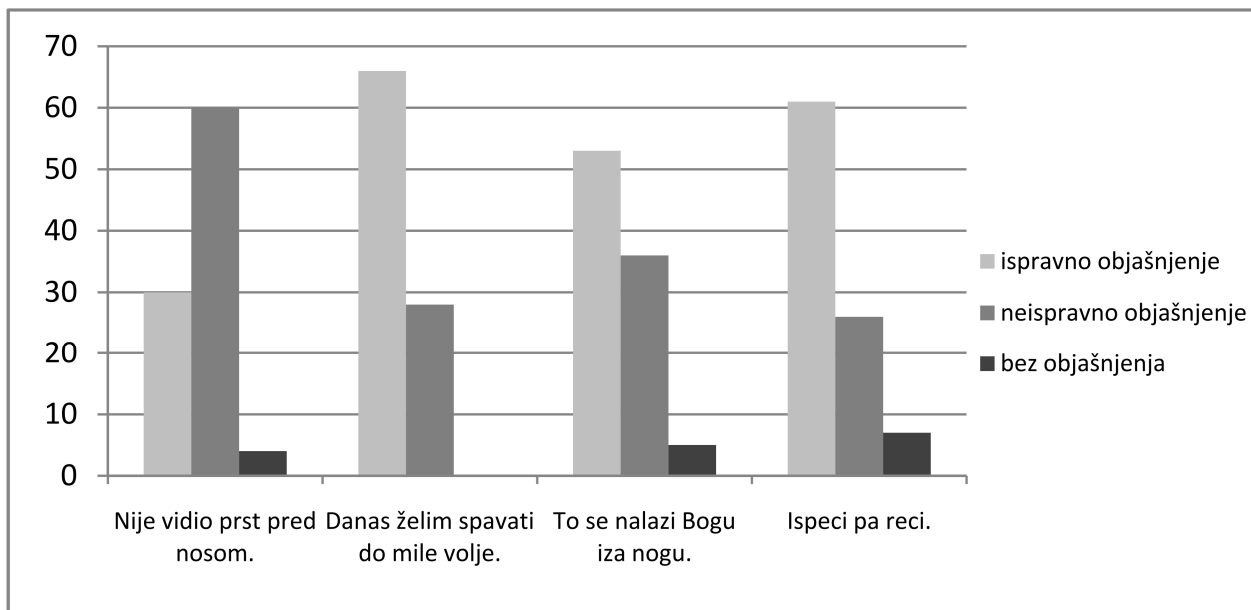
Najčešće rečenice koje učenici koriste u usmenoj komunikaciji su: *Gladan sam kao vuk*; *Kao da je pao s Marsa*; *Spor si kao puž* i *Napravit ću to dok kažeš keks*. Rijetko koriste sljedeće rečenice: *Radi sve u šesnaest*; *Kida se od smijeha*; *Vrijedan je kao mrav*; *Pjeva kao slavuj*; *Ne šljivi te ni dva posto* i *To mi se mota po glavi*.

Trećim pitanjem nastojalo se ispitati koliko učenici shvaćaju semantiku frazema u obliku rečenice. Treće pitanje glasi: Razmisli i napiši što znače ove rečenice.

- Nije vidio prst pred nosom.
- Danas želim spavati do mile volje.
- To se nalazi Bogu iza nogu.

- Ispeci pa reci.

Slika 3. Koliko učenici shvaćaju semantiku frazema u obliku rečenice?

Analizom trećega pitanja dobiveni su sljedeći podatci:

Rečenicu *Nije vidio prst pred nosom* ispravno je objasnio 30 učenika, a neispravno 60 učenika. Objašnjenje nisu napisala 4 učenika. Rečenicu *Danas želim spavati do mile volje* ispravno je objasnio 66 učenika, a neispravno 28 učenika. Rečenicu *To se nalazi Bogu iza nogu* ispravno su objasnili 53 učenika, a neispravno 36 učenika. Objašnjenje nije napisalo 5 učenika. Rečenicu *Ispeci pa reci* ispravno je objasnio 61 učenik, a neispravno 26 učenika. Objašnjenje nije napisalo 7 učenika.

Najviše učenika ispravno je objasnio rečenicu *Danas želim spavati do mile volje*, zatim *Ispeci pa reci* i *To se nalazi Bogu iza nogu*, a najmanje učenika ispravno je objasnio rečenicu *Nije vidio prst pred nosom*.

Za rečenicu *Nije vidio prst pred nosom* učenici su davali sljedeća objašnjenja: „*To znači da nije ništa vidio; Bio je mrak i nije se ništa vidjelo; Kada je mračno ništa ne vidiš.*“

Za rečenicu *Danas želim spavati do mile volje* učenici su davali sljedeća objašnjenja:

„*To znači da želim spavati koliko hoću; To znači da želim spavati cijeli dan; Ovo bi rekao čovjek koji je htio da se naspava koliko hoće.*“

Za rečenicu *To se nalazi Bogu iza nogu* učenici su davali sljedeća objašnjenja:

„*Znači da je nešto jako daleko; Nešto što je daleko i nije pristupačno; To znači da je neki grad ili selo jako daleko.*“

Za rečenicu *Ispeci pa reci* učenici su davali sljedeća objašnjenja: „*Prvo razmisli što želiš reći da druge ne bi uvrijedio; Prvo dobro razmisli pa onda reci; Prvo moraš razmisliti o tome što želiš reći pa tek onda izgovoriti; Dobro razmisli pa onda reci, ne budi brzoplet.*“

ZAKLJUČAK ISTRAŽIVANJA

Prikazani rezultati istraživanja pokazuju da se učenici četvrtih razreda osnovne škole koriste nekim frazemima u osobnoj komunikaciji, ali im ne znaju odrediti značenje. U prvome pitanju ankete uz rečenicu s frazemom bili su ponuđeni odgovori te su učenici mogli pretpostaviti smisao rečenice, dok se u trećemu pitanju tražilo njihovo objašnjenje frazema što je

zahtijevalo duže i dublje razmišljanje. Među ispitanim učenicima četvrtoga razreda vidljive su razlike u korištenju pojedinih frazema, no postoje frazemi kojima se koristi većina učenika. Analizom trećega pitanja uočeno je nerazumijevanje i nemogućnost objašnjenja značenja frazema. Učenici ih prepoznaju u gotovome obliku, ali im ne mogu odrediti i pretpostaviti pravo značenje. U objašnjenju se najčešće koriste frazemom čije značenje moraju napisati, npr. „*Da u mraku nisi vidio ni prst pred nosom.*“

ZAKLJUČAK

Analizom čitanki pokazana je velika zastupljenost frazema u književnoumjetničkim tekstovima, stoga bi učitelji trebali učenicima ukazivati na njihovo konotativno značenje. Česti su frazemski sinonimi, a od učenika se u zadacima ispred i iza teksta traži objašnjenje poslovice i izreka. Tekstovi sadrže i frazeme koji, s obzirom na njihovo značenje, nisu primjereni dobi učenika, na primjer: zrele godine, dar zapažanja, mrtvi kut, živa istina, uhvatiti korijena, ostati na snazi, prohodati bijela svijeta, sačuvati mlado srce, prelaziti bez riječi preko svega, bez muke nema nauke. Prema obliku frazema, najčešći oblik u kojem se frazemi nalaze u tekstovima jest skup riječi. Rezultati provedene ankete pokazuju da su učenici iz rečenice s frazemom pretpostavili njegovo značenje, a prilikom objašnjenja značenja frazema teže im je odrediti i pretpostaviti pravo značenje. U objašnjenju se najčešće koriste frazemom čije značenje moraju napisati. Zbog velike zastupljenosti frazema u čitankama od prvog do četvrtog razreda trebalo bi sustavno proučavati frazeme koji se pojavljuju u književnim predlošcima u razrednoj nastavi. U razrednoj nastavi tumačenje nepoznatih riječi često se odnosi na tumačenje značenja frazema. Pri tome ne treba nepoznatu riječ objašnjavati frazemom, niti frazem ponovno frazemom. Učitelj bi trebao upućivati na njihovo značenje i uporabu u usmenoj i pisanoj komunikaciji, stoga je potrebno pri objašnjavanju nepoznatih riječi tražiti od učenika razumijevanje frazema kao fonetske riječi, skupa riječi ili rečenice.

LITERATURA

- Anić, V. (2003). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Bakota, L. (2010). Tumačenje nepoznatih riječi u razrednoj nastavi. *Metodika*, 21, 11 (2), 206-224.
- Budinski, V., Diković, M., Ivančić, G. & Veronek Germadnik, S. (2013). *P kao početnica, početnica za prvi razred osnovne škole, prvi i drugi dio za učenje tiskanih slova*. Zagreb: Profil.
- Budinski, V., Franjčec, K., Zelenika Šimić, M. & Lukas, I. (2013). *Od slova do snova 2, čitanka za drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil.
- Budinski, V., Franjčec, K., Veronek Germadnik, S., Zelenika Šimić, M. & Lukas, I. (2013). *Od slova do snova 4, čitanka za četvrti razred osnovne škole*. Zagreb: Profil.
- Centner, S., Peko, A., Pintarić, A., Bakota, L. & Majdenić, V. (2013). *Moja staza 2, čitanka*. Zagreb: Školska knjiga.
- Centner, S., Peko, A., Pintarić, A., Bakota, L. & Majdenić, V. (2013). *Moja staza 3, čitanka za 3. razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
- Centner, S., Peko, A., Pintarić, A., Bakota, L. & Majdenić, V. (2013). *Moja staza 4, hrvatska čitanka u četvrtom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
- Čubrić, M. (2005). *Učimo hrvatski jezik. Udžbenik za 4. razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Filaković, S. (2008). *Frazeologija u djelima Ivane Brlić – Mažuranić*, preuzeto 11. 4. 2014. s: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=37908
- Fink Arsovski, Ž. (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF-press.
- Kolenić, Lj. (2006). *Riječi u svezama: povijest hrvatske frazeologije*. Osijek: Matica hrvatska, Ogranak Osijek.
- Kovačević, B. (2012). *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- Marjanović, V., Škribulja, A., Gabelica, M. & Gredelj, R. (2013). *Hrvatski na dlanu 3, čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. Zagreb: Profil.
- Menac, A. (2007). *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- Kovačević, B. (2012). *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006). Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, <http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=14181>, 22. 4. 2014.
- Pavličević-Franić, D. (2007). *Jezikopisnice: rasprave o usvajanju, učenju i poučavanju hrvatskoga jezika u ranojezičnom diskursu*. Zagreb: Alfa.
- Pavličević-Franić, D., Velički, V., Zalar, D. & Domišljanović, V. (2014). *Čitam i pišem, hrvatska početnica, udžbenik za prvi razred osnovne škole, tiskana i pisana slova*, 1. Izdanje. Zagreb: Alfa.
- Požgaj Hadži, V., Smolić, M. & Benjak, M. (2007). *Hrvatski izvana*. Zagreb: Školska knjiga.
- Stolac, D. (2002). *Unutarjezični i međujezični aspekt poredbene frazeologije*, preuzeto 11. 4. 2014. s: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=102736
- Težak, D. & Polak, S. (2014). *Carstvo riječi, čitanka i jezični udžbenik za treći razred osnovne škole*, 1. Izdanje. Zagreb: Alfa.
- Vuić, B. & Franc, V. (2011). Biblijski frazemi u nastavi hrvatskoga jezika i prepoznavanje njihove semantike među studentima učiteljskog fakulteta – Odsjek u Petrinji. U V. Karabalić i dr. (Ur.) Zbornik Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku *Aktualna istraživanja u primijenjenoj lingvistici* (str. 339-352). Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera.
- Zalar, D., Dvornik, D. & Petruša, P. (2014). *Kuća svemoguća, čitanka za 2. razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa.
- Zalar, D., Dvornik, D. & Petruša, P. (2014). *Kuća putujuća, čitanka za 4. razred osnovne škole*, 1. izdanje. Zagreb: Alfa.

The Phraseology of Children Language

Abstract: The vocabulary of a child in general, and especially age related phraseology in the preschool period and in the lower elementary school grades, is a poorly researched field of science although that part of early language development is a typical identity feature of child speech. Even though children use phrasemes quite often in their personal communication, they still have difficulties in recognizing and interpreting the meaning of certain phrasemes. The main objective of this paper is to examine in what range do the students in the fourth grade of elementary school understand the phrasemes that they hear or that they use in oral communication, can they explain the meaning of those phrasemes and to what extent are phrasemes used in the texts of school reader books. In order to get specific parameters, 94 students, from two schools situated in the area of Brod – Posavina County and Vukovar – Strymia County, were examined using a questionnaire consisting of three questions.

Key words: phraseology; phraseme; communication tool; age related phraseology; language of a school book

Phraseologie in der Kindersprache

Zusammenfassung: Der Wortschatz des Kindes im Allgemeinen und insbesondere die Idiome der Kinder in der Vorschulzeit und in niedrigeren Grundschulklassen sind ein kaum erforschetes Fachgebiet, obwohl dieser Teil der frühen Sprachentwicklung ein typisches Identitätsmerkmal der Kindersprache ist. Obwohl sie oft in der persönlichen Kommunikation verwendet werden, haben die Schüler Schwierigkeiten bei der Erkennung und der Interpretation von bestimmten Idiomen. Das Ziel des Beitrags ist zu untersuchen, wie gut die Viertklässler die Idome verstehen, die sie hören oder in ihrer mündlichen und schriftlichen Kommunikation verwenden, ob sie die Bedeutung dieser Idiome erklären können und wie die Idiome in den Texten von Lehrbüchern für Grundschulen vertreten sind. Um bestimmte Indikatoren zu erhalten, wurde eine aus drei Fragen bestehende Umfrage durchgeführt, die 94 Schüler aus zwei Schulen in den Gespanschaften Brod – Posavina und Vukovar – Srijem umfasste.

Schlüsselbegriffe: Phraseologie, Idiom, Kommunikat, altersbedingte Phraseologie, Sprache der Lehrbücher